

Αναλυτικός Πίνακας Περιεχομένων

Διάγραμμα ύλης	11
Αναλυτικός Πίνακας Περιεχομένων	13
Βασικές συντομογραφίες	25
Πρόλογος Αριστόβουλου Μάνεση	27
Προλεγόμενα	37

Εισαγωγικό Κεφάλαιο

<i>Ιστορικές και πολιτειολογικές καταβολές των κοινωνικών δικαιωμάτων</i>	43
I Η Γενεαλογία των κοινωνικών δικαιωμάτων	43
I-A Η προϊστορία	44
I-B Κρατική φιλανθρωπία και «νόμοι των φτωχών»	49
I-Γ Η γένεση του κράτους πρόνοιας	55
I-Γ-α κοινωνικά δικαιώματα και κοινωνικές επαναστάσεις: Γαλλία του 1848	58
I-Γ-β Ασφαλιστική αρχή και κρατικός πατερναλισμός: Η Γερμανία του Βίσμαρκ	63
II Πολιτειολογικά χαρακτηριστικά του κράτους πρόνοιας	69
II-A Τα κοινωνικά δικαιώματα κατά τη μετάβαση από το φιλελεύθερο στο παρεμβατικό κράτος	70
II-A-α «Φυσικά» versus κοινωνικών δικαιωμάτων	70
II-A-β Η σύνταξη πολιτικής και οικονομίας στο αστικό κράτος δικαίου	73
II-B Το τυπικό (φιλελεύθερο) κράτος δικαίου	75
II-B Δίκαιο και Διοίκηση στο κράτος πρόνοιας	83
II-B-α Η μετάλλαξη του νόμου και των δικαιωμάτων	84
II-B-α-i Πολιτικά δικαιώματα και κοινωνικά δικαιώματα	87
II-B-α-ii Επαναθεώρηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων	90
II-B-α-iii Η μετεξέλιξη του νόμου	93
II-B-β Η μετάλλαξη της διοίκησης	97

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΣΥΣΤΗΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Κεφάλαιο I

<i>Κοινωνικό κράτος και θεσμικά πρότυπα κράτους πρόνοιας</i>	105
I Κοινωνικό κράτος και κράτος πρόνοιας	105
I-A Ορισμοί και έννοιες	105
I-B Θεσμικά παραδείγματα («πρότυπα») κράτους πρόνοιας	114
I-B-α Κριτήρια διάκρισης	116
I-B-β Οι «τρεις κόσμοι του κράτους πρόνοιας»	121
I-B-β-i Το φιλελεύθερο ή αγγλοσαξονικό πρότυπο	121
I-B-β-ii Το κρατικο-συντεχνιακό ή ηπειρωτικό πρότυπο	122
I-B-β-iii Το σοσιαλδημοκρατικό ή σκανδιναβικό πρότυπο	123
I-B-β-iv Το Νοτιο-Ευρωπαϊκό κράτος πρόνοιας και η Ελλάδα	124
I-B-γ «Ολοκληρωμένα» και «διαφοροποιημένα» κράτη πρόνοιας	128
II Το κράτος πρόνοιας στη «μεταμοντέρνα κατάσταση»	130
II-A Κρίση και κριτικές του κράτους πρόνοιας	132
II-B Νεοσυντηρητισμός και κράτος πρόνοιας	142
II-B-α Η πολιτικο-οικονομική κριτική	143
II-B-β Η ηθική κριτική	147
II-Γ Θεσμικές απαντήσεις και προσαρμογές	153

	Π-Γ-α Το φιλελεύθερο πρότυπο	154
	Π-Γ-β Η Ευρωπαϊκή απάντηση	158
	Π-Γ-β-i Το Ηπειρωτικό πρότυπο	159
	Π-Γ-β-ii Το Σκανδιναβικό πρότυπο	161
Κεφάλαιο II		
	<i>Τα κοινωνικά δικαιώματα στους τρεις κόσμους του κράτους πρόνοιας</i>	163
I	Το φιλελεύθερο, αγγλοσαξονικό πρότυπο: Κράτος πρόνοιας χωρίς κοινωνικό κράτος	163
I-A	Μεγάλη Βρετανία	167
	Η νομική θεμελίωση της κοινωνικής πολιτικής	169
I-B	ΗΠΑ	176
	I-B-α Ιστορικές καταβολές του συστήματος κοινωνικής προστασίας	176
	I-B-β Κοινωνική πολιτική και Σύνταγμα	187
I-Γ	Άλλες χώρες του φιλελεύθερου προτύπου: Καναδάς και Αυστραλία	198
II.	Το Ευρωπαϊκό Ηπειρωτικό πρότυπο: Κοινωνικό κράτος βασισμένο στον ασφαλιστικό δεσμό	201
II-A	Γαλλία	208
	Η συνταγματική προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων	211
II-B	Γερμανία	221
	II-B-α Νομικά και συνταγματικά χαρακτηριστικά της κοινωνικής πολιτικής	227
	II-B-β Η αρχή του κοινωνικού κράτους	232
II-Γ	Παραλλαγές του Ευρωπαϊκού Ηπειρωτικού προτύπου	240
	II-Γ-α Οι Γερμανόφωνες Χώρες	240
	II-Γ-β Ο μεσογειακός Νότος	243
	II-Γ-β-i Ιταλία	245
	Η συνταγματική προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων	248
	II-Γ-β-ii Ισπανία	250
	Η συνταγματική προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων	253
	II-Γ-β-iii Πορτογαλία	255
	Η συνταγματική προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων	256
	II-Γ-γ Ο «τέταρτος κόσμος» των πρώην σοσιαλιστικών χωρών	258
	Η συνταγματική προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων	262
	II-Γ-δ Το ηπειρωτικό πρότυπο εκτός Ευρωπαϊκής Ηπείρου	266
	II-Γ-δ-i Λατινική Αμερική	266
	Η συνταγματική προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων	269
	II-Γ-δ-ii Ιαπωνία και οι «μικρές ασιατικές τίγρεις»	270
	Η συνταγματική προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων	276
III	Το σκανδιναβικό πρότυπο: Κοινωνικό κράτος καθολικών δικαιωμάτων	278
III-A	Διοικητική οργάνωση	284
III-B	Η συνταγματική προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων	286
Κεφάλαιο III		
	<i>Η διεθνής προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων</i>	297
I	Η προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων σε οικουμενικό επίπεδο	299
I-A	Συμβάσεις στα πλαίσια του Ο.Η.Ε.	301
	I-A-α Τα δυο Διεθνή Σύμφωνα Προστασίας των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων	303
	I-A-β Κοινωνικά δικαιώματα των λαών	308
I-B	Δ.Ο.Ε. και Διεθνείς Συμβάσεις Εργασίας	315

II	Η προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων στην Ευρώπη	319
II-A	Το Συμβούλιο της Ευρώπης	319
	II-A-α Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης	320
	II-A-β Ε.Σ.Δ.Α. και προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων	326
II-B	Ευρωπαϊκή Ένωση και κοινωνικά δικαιώματα	333
	II-B-α Βασικά χαρακτηριστικά του κοινωνικού «προτύπου» της Ευρωπαϊκής Ένωσης	333
	II-B-β Η θεμελίωση: Από τη Συνθήκη της Ρώμης έως την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη	343
	II-B-γ Η ωρίμανση: Από την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη έως σήμερα	349
	II-B-γ-i Ο Κοινοτικός Χάρτης των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων	355
	II-B-γ-ii Η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση	358
	Η αρχή της επικουρικότητας	361
	II-B-δ Προοπτικές για το μέλλον	364
III	Ιεραρχία των κανόνων διεθνούς και κοινοτικού δικαίου	372
	Συνοπτική ανακεφαλαίωση του πρώτου μέρους	381

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΗ ΦΥΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Κεφάλαιο I

	<i>Συνταγματική κατοχύρωση της κοινωνικής πολιτικής και αρχή του Κοινωνικού κράτους</i>	383
I	Η Συνταγματική θεμελίωση της κοινωνικής πολιτικής: Πρώτη θεώρηση	383
I-A	Εισαγωγικές παρατηρήσεις	383
I-B	Συνταγματικές αξίες, θεμελιώδεις αρχές και κοινωνικά δικαιώματα	397
	I-B-α Ανθρώπινη αξία	397
	I-B-β Δημοκρατική αρχή	401
	I-B-γ Ισότητα	406
	I-B-δ Κοινωνική δικαιοσύνη και αλληλεγγύη	411
I-Γ	Νομική και ιδεολογική λειτουργία αρχών και αξιών	415
II	Η αρχή του κοινωνικού κράτους	423
II-A	Συνταγματική προϊστορία	423
II-B	Η θεμελίωση της στο Σύνταγμα του 1975	429
II-Γ	Νομική σημασία της αρχής	435
II-Δ	Λειτουργίες της αρχής του κοινωνικού Κράτους	450
	II-Δ-α Καθορισμός του οικονομικού και κοινωνικού Συντάγματος	451
	II-Δ-β Επανανομηματοδότηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων	460
	II-Δ-γ Αναγωγή των στόχων της κοινωνικής πολιτικής σε συνταγματικούς σκοπούς	462
	II-Δ-δ Ερμηνευτική χρήση	465
	II-Δ-δ-i Στα πλαίσια του ελέγχου συνταγματικότητας	467
	II-Δ-δ-ii Σε περιπτώσεις κενού δικαίου	470
	II-Δ-ε Ένταξη των κοινοτικών δικαιωμάτων και του οικονομικού Συντάγματος στο σκληρό πυρήνα των μη αναθεωρητέων διατάξεων	471
III	Αναζητώντας το κοινωνικό κράτος δικαίου	474
III-A	Ελευθερία εναντίον ασφάλειας	474
III-B	Η Αρχή εμπιστοσύνης, παράδειγμα σύμπλεξης κράτους δικαίου και κοινωνικού κράτους	482

Κεφάλαιο II

	<i>Νομικός χαρακτήρας, κανονιστική υφή και λειτουργίες των κοινωνικών δικαιωμάτων</i>	487
I	Ορισμός και κανονιστική ισχύς των κοινωνικών δικαιωμάτων	487
I-A	Ορισμός	487
I-B	Η αμφισβήτηση της κανονιστικής ισχύος των κοινωνικών δικαιωμάτων	500
	I-B-α Έλλειψη παγκοσμιότητας και γενικότητας	502
	I-B-β Έλλειψη δεσμευτικότητας και «αγωγιμότητας»	504
	I-B-β-ι Ο «δυναμικός» χαρακτήρας των κοινωνικών δικαιωμάτων	508
	I-B-β-ii Αοριστία και σχετικότητα του περιεχομένου τους	512
	I-B-β-iii Αδυναμία άμεσης εφαρμογής-Αναγκαιότητα της μεσολάβησης του νομοθέτη	516
	I-B-β-iv Κοινωνικά δικαιώματα, έλεγχος συνταγματικότητας και διάκριση των εξουσιών	526
	I-B-γ Πραγματικά όρια των κοινωνικών δικαιωμάτων	537
	I-B-γ-ι Οικονομικοί περιορισμοί και Σύνταγμα	539
	I-B-γ-ii Αναδιανεμητικός ρόλος και ελάχιστες ρήτρες προστασίας. Η «θεωρία του κατωφλιού»	544
II	Νομικές λειτουργίες των κοινωνικών δικαιωμάτων	548
II-A	Τα κοινωνικά δικαιώματα και η νομολογία: μία πρώτη ανασκόπηση	549
	II-A-α Τα κοινωνικά δικαιώματα ως δεσμευτικές κατευθυντήριες αρχές	550
	II-A-β Θέσπιση αντικειμενικών υποχρεώσεων για νομοθέτη και διοίκηση	551
	II-A-γ Αναγνώριση υποκειμενικών δικαιωμάτων	554
II-B	Τα κοινωνικά δικαιώματα ως δημόσια (υποκειμενικά) δικαιώματα	557
	II-B-α Δημόσιες υποχρεώσεις χωρίς δικαιώματα;	559
	II-B-β Υποκείμενη έννομη σχέση συνταγματικού δικαίου και δευτερογενείς αξιώσεις	569
	II-B-γ Το πρόβλημα του «πυρήνα» και της κανονιστικής πυκνότητας των δικαιωμάτων	576
II-Γ	Ως «εξ αντικειμένου» κανόνες δικαίου	579
	II-Γ-α Θεσμικές εγγυήσεις και κοινωνικά δικαιώματα	582
	II-Γ-β Το «Κοινωνικό κεκτημένο»	590
	II-Γ-γ Σύγχρονες όψεις του αντικειμενικού χαρακτήρα των δικαιωμάτων: διαδικαστική διάσταση, καθήκον προστασίας και συμμετοχικά δικαιώματα	600
III	Προς μια ολιστική θεώρηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων	609
III-A	Το «αδιαίρετο» της ελευθερίας και των δικαιωμάτων	609
III-B	Status mixtus ή status unus (solus) των δικαιωμάτων	612

Κεφάλαιο III

	<i>Τα κοινωνικά δικαιώματα στο Σύνταγμα του 1975</i>	624
I	Φορείς των κοινωνικών δικαιωμάτων και των συναφών υποχρεώσεων	624
I-A	Φορείς των δικαιωμάτων	624
	I-A-α Η καθολικότητα των κοινωνικών δικαιωμάτων	624
	I-A-α-ι Δικαιώματα των πολιτών και όχι των αλλοδαπών;	624
	I-A-α-ii Δικαιώματα αποκλειστικά των εργαζομένων;	632
	I-A-α-iii Καθολικός ή επιλεκτικός προσανατολισμός της κοινωνικής πολιτικής	636

	I-A-β Τα νομικά πρόσωπα ως φορείς κοινωνικών δικαιωμάτων	642
	I-A-γ Τριτενέργεια	644
I-B	Φορείς υποχρεώσεων	646
	I-B-α Δημόσια-ιδιωτική οργάνωση της παροχής των κοινωνικών δικαιωμάτων	646
	I-B-α-i Η αναγκαία συνύπαρξη κράτους και ιδιωτικού τομέα	646
	I-B-α-ii Ο ρόλος των «μη κυβερνητικών οργανώσεων»	658
	I-B-α-iii Κριτήρια διαφορισμού δημόσιων και ιδιωτικών αρμοδιοτήτων	663
	I-B-β Νομική φύση της σχέσης μεταξύ των φορέων κοινωνικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων	668
II	Τα επί μέρους κοινωνικά δικαιώματα	672
II-A	Το δικαίωμα εργασίας	672
	II-A-α Αλληλεξάρτηση του κοινωνικού δικαιώματος και της ελευθερίας της εργασίας	673
	II-A-β Ο πυρήνας του δικαιώματος	674
	II-A-β-i Δικαίωμα για μια συγκεκριμένη και αμειβόμενη θέση εργασίας	676
	II-A-β-ii Δικαίωμα για ίση αμοιβή για ίση εργασία	678
	II-A-β-iii Δικαίωμα για δίκαιους και ασφαλείς όρους εργασίας	678
II-B	Το δικαίωμα για κοινωνική ασφάλιση	681
	II-B-α Η κατοχύρωση του δικαιώματος	683
	II-B-β Ο πυρήνας της θεσμικής εγγύησης και του δικαιώματος	685
	II-B-β-i Η θεσμική εγγύηση: Καθολικότητα και δημόσιος χαρακτήρας της κοινωνικής ασφάλισης	685
	II-B-β-ii Σχέση ανταποδοτικότητας-ισότητας και κοινωνικής αλληλεγγύης	690
	II-B-β-iii Εξασφάλιση αξιοπρεπούς διαβίωσης	693
	II-B-β-iv Το ασφαλιστικό «κοινωνικό κεκτημένο»	695
II-Γ	Το δικαίωμα στην υγεία	701
	II-Γ-α Η κατοχύρωση του δικαιώματος	701
	II-Γ-β Ο πυρήνας του δικαιώματος	703
II-Δ	Το δικαίωμα για κοινωνική πρόνοια	708
	II-Δ-α Η κατοχύρωση του δικαιώματος	708
	II-Δ-β Η πρόσθετη προστασία των μειονεκτούντων ατόμων	711
II-E	Τα κοινωνικά δικαιώματα στην πνευματική ανάπτυξη και καλλιέργεια	713
	II-E-α Το δικαίωμα στην εκπαίδευση	715
	II-E-α-i Δικαίωμα σε δωρεάν δημόσια εκπαίδευση	716
	II-E-α-ii Δικαίωμα για ισότιμες και επαρκείς εκπαιδευτικές παροχές	721
	II-E-β Το δικαίωμα στην Επιστήμη, στην Έρευνα και στην Τέχνη	723
	II-E-γ Το δικαίωμα στον αθλητισμό	725
II-ΣΤ	Άλλα κοινωνικά δικαιώματα	726
	II-ΣΤ-α Το δικαίωμα για προστασία της οικογένειας, του γάμου και της νεότητας	726
	II-ΣΤ-α-i Οι φορείς του δικαιώματος	729
	II-ΣΤ-α-ii Ο «τύπος» της οικογένειας	730
	II-ΣΤ-β Το δικαίωμα στην κατοικία	731
	Τελικά Συμπεράσματα	735
	Βιβλιογραφία	749
	Βιβλιογραφία στα Ελληνικά	749

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία	770
Ευρετήρια	813
Ευρετήριο ιστορικών προσώπων και όρων	813
Ευρετήριο Συνταγματικών Διατάξεων	825
Νομολογία Διεθνών Δικαστηρίων	827
Νομολογία Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Στρασβούργου)	827
Νομολογία Δικαστηρίου Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων	827
Νομολογία αλλοδαπών Δικαστηρίων	829
Νομολογία Γερμανική	829
Νομολογία Γαλλική	831
Νομολογία Ιταλική	832
Νομολογία Αμερικανική	833
Νομολογία άλλων χωρών	834
Ελληνική Νομολογία	836
Νομολογία Ανώτατου Ειδικού Δικαστηρίου	836
Νομολογία Συμβουλίου της Επικρατείας	836
Νομολογία Αρείου Πάγου	842
Νομολογία Ελεγκτικού Συνεδρίου	843
Νομολογία δικαστηρίων ουσίας	843